

UYGUR SORUNU GÖLGESİNDE TÜRK-ÇİN İLİŞKİLERİ

Fatih Furtun

Ocak 2010

1997 sonrasında hareketlenmeye başlayan Türkiye-Çin ilişkileri, geçtiğimiz Temmuz ayında Çin'in Uygur bölgesinde yaşanan olaylar ile birlikte tekrar gergin bir atmosfere girmiştir. Türkiye, soydaş ve dindaş olan Uygurların yanında yer alırken, Çin yönetimine karşı da sert tepki göstermiştir. Bu tepkinin ilk nedeni, iktidarın iç kamuoyunu tatmin etme istediğidir. İkincisi ise 1997'de Çin'e karşı başlatmış olduğu açılımdan elle tutulur bir sonuç alamamasının verdiği hayal kırıklığıdır. Buna karşılık, Türkiye'nin Çin gibi "dev bir ülke" ile gerginliği devam ettirme lüksü yoktur. Türkiye'nin, iki ülke arasındaki gerginlik noktalarını belirlemek ve bu sorunların çözümü için Çinli muhatapları ile biran önce masaya oturması gerekmektedir.

1990'ların ikinci yarısından itibaren Türkiye-Çin ilişkilerinde gözle görülür bir canlanma başlamıştır. Bu süreçte, iki ülke resmi yetkilileri farklı düzeylerde defalarca karşılıklı ziyaretlerde bulunmuş, birçok anlaşma parafe etmişlerdir. Ancak 5 Temmuz 2009'da Çin'in Sincan Uygur Otonom Bölgesinde (Xinjiang Wéiwú'ěr Zìzhìqū / 新疆维吾尔自治区 / شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى) yaşanan olaylar Türk kamuoyunda Çin'e karşı bir infiale neden olmuştur.

Çin, Türk kamuoyunca protesto edilirken, İktidar olayı sert bir şekilde eleştirmiş, Başbakan Tayyip Erdoğan olayları

"neredeyse soykırım" diye nitelemiştir. Aslında olayların iç yüzüne bakıldığında durumun Türkiye'de algılandığından farklı olduğu görülmektedir. Çin güvenlik güçlerinin göstericilere sert müdahalesi, hukuk kanallarının yeterince işlememesi gibi konular eleştirilmeyi hak ederken, olayları başlatanların Uygurlu olması, olaylar neticesinde ölenler ve yaralananların birçoğunun ise Han kökenli¹ olması genellikle göz ardı edilmiştir.

¹汉族 Etnik olarak Çin'deki çoğunluğa verilen isimdir. Han Çinlileri aynı zamanda dünyadaki en kalabalık etnik grubu da ifade etmektedir.

Olaylara yönelik, Türkiye'nin sert tepki vermesinin iki temel nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki iktidarın iç kamuoyunu tatmin etmeye yönelik siyasi kaygıdır. İkinci ve en önemli nedeni ise Pekin'in dikkatini Ankara üzerine çekmek ve Pekin'e Türkiye'nin de sahada olduğunu göstermektir. Bu tavrı ile Türkiye, bir anlamda 1997 sonrası Çin'e karşı geliştirdiği "açılım politikası"ndan sonuç alamamasının faturasını Pekin'e kesmiş ve oyunun kurallarının değişmesi gerektiği mesajını muhataplarına iletmiştir.

Bu kısa çalışmada Türk-Çin ilişkilerinin gelişmesinin önündeki en önemli nedenlerden birisi olan Uygur problemi incelenmiştir. Konuyu farklı yönleriyle ele alan bu çalışmanın sonunda iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine yönelik bazı önerilere yer verilmiştir.

Bölgenin Geçmişi

Günümüzde Çin'in özerk bir eyaleti olan bu bölgede, Uygurlar, Han Çinlileri, Özbekler, Kırgızlar, Kazaklar gibi 20'ye yakın farklı etnik unsur bulunmaktadır. 20. yüzyılın başlarına kadar Uygurların çoğunlukta olduğu Sincan'da tarihi boyunca istikrarlı bir yönetim kurulamamış, bölgenin yönetimi devamlı el değiştirmiştir. Dünya coğrafyasındaki diğer tampon bölgelerde yaşayan halklar gibi Uygurlar da Çin ile merkez Asya arasında kalmanın bedelini

uzun yıllar ödemmiştir. Bölgedeki iç ve dış güçler ise hareket alanlarını genel olarak Çin merkezi gücünün yükseliş ve zayıflamasına göre ayarlamak durumunda kalmışlardır. Bu nedenle Çin hanedanlarının güçlü olduğu dönemlerde Çin'in bir parçası olan bölge toprakları, Çin'in güçsüz olduğu dönemlerde yerel temelli meydan okumalara ve bağımsızlık mücadelelerine tanık olmuştur.

Çin, 1884'te bölgenin ismini "yeni sınırlar" anlamına gelen Sincan (Xīnjiāng / 新疆) olarak değiştirmiş ve bölgeyi Çin'in bir eyaleti olarak ilan etmiştir.² Yerel güçler, imparatorluktan cumhuriyete geçiş ve iç savaş döneminde yaşanan karmaşa ortamının da yardımıyla 1933'te Birinci Doğu Türkistan Cumhuriyetini kurabilmiştir. Kısa ömürlü olan bu denemeyi 1944'te İkinci Doğu Türkistan Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ilanı takip etmiştir. Halkın Kurtuluş Ordusu'nun 1949 yılında bölgeye girmesi ile Çin tekrar denetimini kurmuştur. Pekin, 1 Ekim 1955'te eyalet statüsünü kaldırarak, Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ni ilan edilmiştir.

² Bundan dolayı aylık yanlısı Uygurlar hiçbir zaman Sincan ismini kullanmaz, bunun yerine Şark-ı Türkistan, yani Doğu Türkistan ismini kullanmayı tercih ederler. Resmi adının Uygur Sincan Otonom Bölgesi olması nedeni ile bu çalışmada bölgeden Sincan bölgesi olarak bahsedilecektir.

Baskı Politikası ve Yerleşimler Sorunu

Bölgede yerli halkların aleyhine artan Han nüfusu en büyük sorunlardan birisidir. Çin'de 1949 sonrası en yoğun göç hareketleri bu bölgede yaşanmıştır. Çinli yetkililer hem güney bölgelerindeki aşırı nüfusu rahatlatmak, hem de bölgenin Çin'e entegre olmasını hızlandırabilmek için göç politikalarını teşvik etmiştir.

Bölgeye ilk göç dalgası 1950'lerde yaşanmıştır. Üretim ve İnşaat Birlikleri (Xinjiang Production and Construction Corps) adı altında binlerce Hanlıya bölgede tarım arazisi verilerek buraya göç etmeleri teşvik edilmiştir. Ayrıca dönem içi aşırı politikalar da nüfus hareketlerini etkilemiştir. Örneğin 1962'de Büyük Hamle (Great Leap Forward) döneminde, 60.000-100.000 arası Uygur ve Kazak, açlıktan ve politik tutuklamalardan kurtulmak için Sovyetler Birliği'ne sığınmıştır. 1978'de ise bölgeye olan Hanlı göçünün üst noktaya çıkmasıyla Hanlı nüfus toplam nüfusun % 41.6'sını oluşturmuştur.

Bu tarihten sonra bölgedeki Çin nüfusu düzenli olarak düşüşe geçmiştir. Bundaki en önemli neden tek çocuk politikasının Han kökenlilere uygulanırken, etnik azınlık olmalarından ötürü Uygurlulara uygulanmamasıdır. Ancak 1980 sonrasında, bölgenin gelişimini desteklemek amacıyla açılan ekonomik paketler ve başlatılan

programların da etkisiyle bölgeye Han göçü tekrar artmıştır.

1990 Haziranında Çin hükümeti tarafından ilan edilen yeni ekonomi politikası ile bölgede baş döndürücü bir değişim gerçekleşmiştir. Başta bölgenin başkenti Urumçi olmak üzere birçok şehir göz kamaştırıcı bir hızla değişmeye başlamıştır. Çin, bölgenin siyasi ve ekonomik entegrasyonu için alt yapı yatırımlarına büyük önem vermiştir. En küçük idari birimlere varıncaya kadar havalimanları açılmış, otoban yollar inşa edilmiştir. Bu bağlamda ele alınabilecek 1.452 km² lik Güney Sincan Demiryolu projesi Mayıs 1999'da tamamlanmıştır.

Sincan, Çin'in yer altı kaynakları açısından en zengin bölgesidir. Çin'de çıkan petrolün %80'i, doğal gazın %45'i, altının ise %75'i bu bölgeden çıkmaktadır. Yer altı kaynaklarının bolluğu ve devletin bu alanlara yatırımı da ekonomiyi geliştiren etkenlerdendir. Mart 2000'de ise Çin hükümeti, Sincan bölgesinin de içinde yer aldığı batı eyaletlerini kapsayan yeni bir ekonomik program başlatmıştır.

Ancak bu dönüşüm ve ekonomik gelişim, Uygurluların entegrasyonunda istenilen sonuçları vermemiştir. Bunun en önemli nedeni, mevcut dönüşüm ve gelişimden bölgede yaşayan yerli halk yeterince yararlanamazken, dışarıdan göç etmiş

Hanluların kaynaklardan daha çok pay almasıdır. Başkent Urumçi, şehri gezenlere bu durumu net bir şekilde anlatmaktadır. Çoğunlukla Hanluların yaşadığı alanlarda refah ve ilerleme net bir şekilde hissedilirken, Uygurların yaşadığı bölgelerde yoksulluk kendini bariz bir şekilde hissettirmektedir.

Özgürlük Mücadelesi mi Terör mü?

Sincan eski dönemlerden günümüze kadar Çinli yöneticiler için sıkıntılı bir bölge olmuştur. Her ne kadar bölgedeki Çin varlığı ve yönetimi eski çağlara kadar uzansa da, bölge insanının dil, din, etnik, kültür, mutfak vs. açısından merkez Çin'den tamamıyla farklı olması entegre olmasını güçleştirmiştir. Bölgenin coğrafi özellikleri, sınır bölgesi olması ve diğer ülkelerin etkilerine açık bulunması Çin açısından denetimi daha da zorlaştıran bir unsur olmuştur.

Bölgedeki ilk huzursuzluk ve gösteriler, Çin'in geneline yayılmış olan öğrenci olaylarına paralel bir biçimde, 1980'lerde çıkmaya başlamış, 1990'larda ise nitelik değiştirmiştir. Nisan 1990 ve 97'de çıkan isyanlar ise bölgede yaygınlaşmış ve Çin silahlı kuvvetleri tarafından orantısız güç kullanılarak bastırılmıştır.

Çin, uyguladığı politikalar ve olayları bastırırken kullandığı yöntem nedeniyle uluslararası kamuoyu tarafından sık sık eleştirilmiştir. Amnesty International 1998'den itibaren yayınladığı raporlar ile Çin'i politik suçlular başta olmak üzere birçok Uygurluyu haksız yere tutuklamakla itham etmiştir.³ Çin yönetiminin, Uygurlara işkence ederek ifadelerini aldığı, kararı önceden verilmiş davalarla yargıladığı söylenmiştir. Raporlarda Çin'in Tibet bölgesinde yaptıkları da kınanırken, Uygurlara yönelik baskının daha ağır olduğu ifade edilmiştir. Kasım 2001'de ise BM İnsan Hakları Komitesi Yüksek Komiseri Mary Robinson, Çin ziyaretinde Sincan'daki insan hakları ihlali meselesinin gündeme alındığını açıklamıştır.

Çin ise tüm suçlamaları üç temel argümanla cevaplamıştır. Bunlardan ilki bölgede yaşananların Çin'in iç meselesi olduğu ve kimsenin karışmasına izin verilmeyeceğidir. İkincisi bölgedeki isyanların yayılması ve gelişmesinde yabancı devletlerin çok önemli bir rolü ve desteği olduğudur. Üçüncüsü ise Çin'in hazırladığı çeşitli raporlarda yer alan,

³Bu raporlardan bazıları için bkz.: Amnesty International (1999) People's Republic of China: Gross violations of human rights in the Xinjiang Uighur Autonomous Region; Amnesty International (2000) Annual Report for China-including Hong Kong and Macao; Amnesty International (2002) People's Republic of China: China's anti-terrorism legislation and repression in the Xinjiang Uighur Autonomous Region; Amnesty International (2004) Country Report: People's Republic of China; Amnesty International (2009) Uighur Ethnic Identity Under Threat in China.

isyana katılanların El-Kaide'ye bağlı radikal İslamcı örgütlerin militanları olduğu iddiasıdır.

ABD ilk aşamada El-Kaide bağlantısına karşı çıkmıştır. Dönemin ABD başkanı George Bush, Ekim 2001'de Şanghay'da düzenlenen APEC toplantısında, Uygur konusunun bir etnik ve sosyal sorun olduğunu, Çin hükümetinin terörle mücadeleyi bahane ederek azınlıklara baskı yapmaması gerektiğini açıklamıştır. Ancak daha sonra, ABD Dışişleri Bakanlığı hazırladığı bir raporla, Doğu Türkistan Özgürlük Organizasyonu ve Doğu Türkistan İslami Parti adındaki iki örgütlenmeyi işaret etmiş ve Afganistan'da yapılan mücadelelerde bir kısım Uygurlunun ele geçirildiğinin altını çizmiştir. Bunun üzerine ilk olarak ABD Dışişleri Bakanlığı Ağustos 2002'de Doğu Türkistan Özgürlük Organizasyonu'nu terörist örgüt listesine almış, ardından aynı işlemi Birleşmiş Milletler yapmıştır.

Gerçekten de 1990 sonrasında Uygur bölgesini Çin açısından önemli bir iç tehdit haline getiren etken El-Kaide olmuştur. Bunun en önemli nedeni ise Uygur'daki isyanların niteliğinin milli olduğu kadar dini de olması ve küresel hareket kabiliyetine sahip radikal İslamcı örgütlerin bu mücadeleye destek vermesidir. 1990'da Akto'daki isyanı başlatan Zahideen Yusuf'un bir ilahiyat öğrencisi olmasına,

Afgan mücahitlerinin yöntemlerinin kullanılmasına ve isyanın cihat açarak başlatılmasına özellikle dikkat edilmelidir.

Ayrıca Çin, Şanghay İşbirliği Örgütü aracılığıyla hem bölgedeki politikalarına uluslararası destek sağlamaya, hem de isyancıların komşu ülke topraklarını kullanmalarının önüne geçmeye çalışmış ve bunda da başarılı olmuştur. 1999 yılında Kosova olaylarının ardından Şanghay İşbirliği Örgütü, insan haklarının başka ülkelerin içişlerine karışmada kullanılmaması gerektiğini vurgulamıştır. Temmuz 2000 toplantısında ise, radikal İslamcılar ve uyuşturucu trafiğine karşı etkin mücadele için anti-terörist merkezi kurmaya karar verilmiştir.

Son olay ise 2009 yılının Temmuz ayında yaşanmıştır. Çin yönetiminin baskılarını protesto için Urumçi'de toplanan Uygurlu kalabalık, kısa sürede kontrolden çıkmış, kinlerini ve hınçlarını çevrede toplanan Hanlı sivillerden çıkarmaya başlamışlardır. Olayların ilk gününde birçok Hanlının dükkânı, evi ve aracı ateşe verilmiş, onlarca Hanlı dövülerek öldürülmüş ya da ağır yaralanmıştır. Olayların Han mahallelerinde duyulması üzerine Hanlılar toplanmaya başlamış, intikam yeminleri ederek Uygur mahallerine saldırmaya başlamıştır.

Olayları önlemesi için bölgeye sevk edilen binlerce polis ve asker ise Uygur mahallelerinde orantısız güçle arama-önleme çalışmaları yaparken, Hanlı kalabalıkların çıktığı Uygurlu avına oldukça geç müdahale etmiştir. Çinli makamların verdikleri bilgilere göre çıkan çatışmada hayatını kaybedenlerin 137'si Han kökenli, 46'sı Uygur kökenli, 1'i de Hui kökenlidir. Olaylar nedeni ile tutuklananların sayısı ise 1434'tür. Çin yönetimi tarafından yasadışı sayılan Washington merkezli Dünya Uygur Kongresi'nin lideri Rabiye Kadir ise bu rakamların yanlış olduğunu iddia etmekte ve 1000 ila 3000 arasında Uygur'un çıkan çatışmalarda hayatını kaybettiğini ileri sürmektedir.

Türkiye-Çin İlişkileri

Resmi olarak 1971 yılında başlayan Türkiye-Çin ilişkileri, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte yeni bir döneme girmiştir. 1990-97 arası dönemde Türkiye, Çin'in hassasiyetlerini göz ardı eden bir dış politika izlemiştir. "Adriyatik'ten Çin Seddine Türk Dünyası" sloganıyla mevzi kazanmaya çalışan Türk politika yapıcılar, bağımsızlık yanlısı Uygurlulara her türlü desteği vermiştir. Cumhurbaşkanı Turgut Özal Doğu Türkistan eski Devlet Başkanı İsa Yusuf Alptekin ile 1992 Martında İstanbul'da yaptığı görüşmede Sovyetlerin yıkılmasının ardından bağımsızlık sırasının Doğu Türkistan'a geldiğini söylemiştir. Bu

dönem içerisinde Uygurluların bağımsızlığına yönelik örgütlenme, gösteri vs gibi etkinliklere hoşgörü ile yaklaşmıştır.

1997 yılından itibaren Ankara, muazzam büyüyen Çin pazarına girebilmek, batıdan tedarik edemediği silah ve füze sistemlerini bu ülkeden satın almak, Kıbrıs konusunda destek elde etmek gibi iddialı hedeflerle Pekin ile ilişkileri geliştirebilmek için yeni bir yaklaşım benimsemiştir. Aralık 1998'de Türkiye'deki Doğu Türkistan ayrılıkçı faaliyetlerini kısıtlayan 36 No'lu gizli genelge ile Doğu Türkistan bayraklarının kullanılmasının yasaklanması gibi çeşitli önlemler alınmaya başlanmıştır. Dönemin başbakanı Bülent Ecevit'in açık bir şekilde Uygurların Türk-Çin ilişkilerinde bir pürüz olarak kalamayacağını açıklamasının ardından, Doğu Türkistan Kurtuluş Örgütü isimli örgüte üye 10 kişi tutuklanmıştır.

Bu dönemde, ikili ziyaretler artarak devam etmiştir. Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin, Nisan 2000'de Türkiye'yi ziyaret etmiş, Süleyman Demirel ile birlikte terörizme karşı mücadelede işbirliği yapacaklarını açıklamışlardır. Bu toplantıda kabul edilen eylem planı, Ocak 2002'de Çin Dışişleri Bakanı Tang Jiaxuan'ın Türkiye'yi ziyaretiyle hayata geçirilmiştir. Ocak 2004'te Recep Tayyip Erdoğan, AKP Genel Başkanı sıfatıyla Çin'i ziyaret etmiş ve terörizme karşı ortak mücadeleye tam destek

verdiklerini açıklamıştır. Son resmi gezi ise Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından Haziran 2009'da bu tür resmi ziyaretler için uzun sayılabilecek bir süre zarfında, 6 günde gerçekleştirilmiştir. Gül, bu gezisinde başkent Urumçiyi' de ziyaret etmiştir.

Ancak Temmuz 2009'daki olaylar ardından yaşanan gelişmeler Türkiye'yi bir ikilem içinde bırakmıştır. Bir yandan Çin ile ilişkilerini geliştirmek isteyen Türkiye, diğer yandan da etnik, dilsel ve dinsel olarak akraba olduğu Uygurların yanında yer alma ihtiyacı hissetmiştir. Özellikle de kamuoyundaki baskı ve iç politik kaygıların ağır basması ile birlikte Başbakan Erdoğan sert bir açıklama yaparak, Çin'i neredeyse soykırım yapmakla suçlamıştır.⁴ Sanayi Bakanı Nihat Ergün Çin mallarının boykot edilmesini kamuoyuna tavsiye etmiştir.⁵ Bunun yanı sıra kamuoyunun tepkisi de sert olmuştur. Cami çıkışlarında toplanan insanlar ülke genelinde Çin'i protesto gösterileri düzenlemişlerdir.

⁴ Erdoğan 'Adeta soykırım' dedi, 11/07/2009, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&Date=11.07.2009&ArticleID=944578>

⁵Türkiye-Çin ilişkileri geriliyor, 10/07/2009, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&Date=10.7.2009&ArticleID=944429>

Buna karşılık Dışişleri Bakanlığı daha yapıcı davranmaya çalışmış ve ülkede yaşanan olayların sorumlularının bulunması çağrısı yapmıştır. Bu süreçteki en bilgisiz, buna karşın en saldırgan tutum Türk medyasından gelmiştir. Maalesef Türk medyası olaylarda dövülerek öldürülen birçok Hanlı fotoğrafını Uygurlu fotoğrafı olarak manşetlerine taşımak gibi birçok maddi hata yaparak kötü bir sınav vermiştir.

Türkiye'nin son olaylara verdiği tepki aynı zamanda 1997'den beri gerçekleştirdiği açılımlara karşılık alamamasının bir sonucu olarak da yorumlanmalıdır. 1997'de başlayan Pekin açılımından Türkiye umduğunu bulamamıştır. İki ülke arasındaki ticari açık her geçen gün büyümeye devam ederken, PKK Çin tarafından terörist örgüt muamelesi görmemiş, Çin'in Kıbrıs sorununda Türk görüşlerini desteklemesi sağlanamamış, askeri teknolojide istenilen işbirliği gerçekleşmemiştir.

Ancak Türkiye'nin sert tepkisi, Türkiye-Çin ilişkilerinin geleceğine yönelik soru işaretlerinin zihinlerde belirmesine neden olmuştur. Türkiye-Çin ilişkilerinin bundan sonra Uygur sorununun gölgesi altında kalacağı, Çinlilerin karşı hamle olarak PKK ile ilişkiye geçeceği ve destekleyeceğine yönelik birçok görüş ortaya atılmıştır. Bu öngörülerin

hayata gerçekleşmemesi için, Türkiye tarafından gerçek veriler eşliğinde Uygur sorunun objektif bir şekilde takip edilmesi gerekmektedir. Diğer öneriler ise aşağıda sıralanmıştır.

Öneriler

- **Türkiye-Çin ilişkilerindeki “mayınlı sahalar” acilen temizlenmeye başlamalıdır.** BM Güvenlik Konseyi daimi üyesi Çin, günümüz dünyasının üçüncü ticari ülkesi ve altıncı büyük ekonomik gücüdür. Dünya nüfusunun 1/5'ini oluşturan ve dünyanın en büyük pazarına sahip olan bu ülke ile Türkiye'nin ilişkilerini geliştirmesi, bunun önündeki engellerin ortadan kaldırılması için Türkiye'nin politikalar geliştirmesi gerekmektedir. Günümüzde iki ülke arasında iki temel problem bulunmaktadır. Bunlardan ilki ticari ilişkilerde Çin lehine olan dengesizlik, ikincisi ise Uygur sorunudur. Özellikle Uygur sorunu iki ülke yöneticilerinin ve halklarının birbirlerine şüpheyle bakmalarına ve güven eksikliği çekmelerine neden olmaktadır. Bundan dolayı özellikle de bu sorunun çözümüne yönelik yeni bir yaklaşım geliştirilmeli ve iki ülke ilişkilerindeki bu sorunun, tarafları tatmin edecek bir şekilde çözümüne yönelik çalışmalara başlanmalıdır. Ancak her şeyden önce Türkiye'nin kendi iç barışını tesis etmesi gerekmektedir. Kendi “Kürt sorunu” konusunda tatmin edici bir yanıt bulamamış olan Türkiye'nin Uygur sorunu karşısındaki

duruşunun birçok açıdan sıkıntılı olduğu unutulmamalıdır.

- **Türk mediasındaki ve Türkiye kamuoyundaki Çin önyargısı yıkılmalıdır.**

Türk kamuoyunun gözünde Çin hala insanların köle gibi çalıştırıldığı, insan hakları kavramına duyarsız, fakir, teknoloji çalan, ucuz, taklit ve kalitesiz ürünler üreten bir “korcu cumhuriyeti”dir. Gerçekte ise Çin, birçok çarpıklığı içerisinde barındırmasına karşın, hızla gelişen ve modern dünyadaki gelişmeleri sürekli takip eden bir ülkedir. Türk kamuoyundaki Çin önyargısı, Türk mediasında da mevcuttur. Son krizde Türk basınının kötü bir sınav vermiş olması önyargıların ne denli derinlere işlediğini göstermektedir. Bu önyargıların silinmesi ve iki ülke halkının birbirini gerçek verilerle tanınması için, iki ülke arasında gerekli mekanizmalar kurulmalıdır.

- **Türkiye Çin'i Doğu'dan okumaya başlamalıdır.** Türkiye bugüne kadar Çin ile olan ilişkilerini Batı'nın Çin politikalarına endekslemiştir. Soğuk Savaş sonrası içinde bulunduğumuz dönem bu okumaya müsait değildir. Türkiye, kendi çıkarları doğrultusunda politika geliştirdiği, hiçbir ülkenin taşeronluğunu yapmadığını bölge ülkelerine anlatabilmelidir. Unutulmamalı ki Türkiye, Şanghay İşbirliği Örgütü'ne katılmak istemesine karşın, Pekin'in buna yanaşmamasının önemli nedenlerinden

olarak görmesidir.

• İki ülke arasında, terörle mücadele konusunda işbirliği mekanizmalarının kurulması için gerekli adımlar atılmalıdır. PKK terörünün sona ermesinde Kuzey Irak Kürt Yönetimi'nin ne kadar hayati rolü varsa, Uygur sorununun barışçıl yöntemlerle çözümünde de Türkiye'nin en az o kadar önemi bulunmaktadır. Bu alanda Pekin'e verilecek destek iki ülke ilişkilerinin gelişmesinde bir sıçrama tahtası işlevi görecektir. Türkiye, Uygurların kültürel haklarının korunması ile bölgede Uygurlular adına faaliyet gösterdiğini iddia eden teröristler arasında net bir ayrım yapmalıdır. Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin ile Süleyman Demirel'in Nisan 2000'de açıkladıkları terörle mücadele konusunda işbirliğine yönelik uzlaşma önemli bir başlangıç noktasıdır. Bu uzlaşma üzerine kurulacak ve konuyla ilgili sivil toplum örgütlerinin de katılacağı çeşitli mekanizmaların sürece olumlu etkisi olacaktır. Ancak Türkiye süreci tüm hassasiyetleri hesaba katarak yürütmelidir. Çin ile gireceği işbirliğinin ne anlama geldiğini Uygur diasporasına ve Türk kamuoyuna detaylandırarak anlatmalı, Uygur halkını küstürmemelidir. Süreç ile birlikte, diasporadaki Uygurluların can güvenlikleri garanti altına alınarak memleketlerine dönebilmelerini sağlamak, iki ülke açısından da önemli bir başarı olacaktır.

Abstract :

Turkish-Chinese relations, which had been active since 1997, re-entered a strained period with the incidents in China's Uyghur region in July of 2009. Turkey, while standing in solidarity with their ethnic and religious kin, gave a tough response to the Chinese administration. The first reason behind this response is the Turkish Government's desire to satisfy the public opinion. The second reason is the disappointment at the futility of the efforts the governments have been showing to engage China since 1997. On the other hand, Turkey does not have the luxury to prolong this tense environment when it comes to a "giant" such as China. Turkey therefore needs to determine the points of contestation and at once start a process with the Chinese counterparts to redress the situation.

Fatih Furtun

İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde Araştırma Görevlisi olarak çalışan Fatih Furtun, Ankara Üniversitesi, SBF, Uluslararası İlişkiler bölümünde Doktora Öğrencisidir. Kendisi 2 sene Çin'de Pekin Üniversitesinde okudu, Çince öğrendi ve Çin dış politikasında Ortadoğu konusu ile ilgili araştırmalar yaptı. Uygur olaylarının olduğu tarihlerde Urumçi, Altay ve Kaşgar bölgelerinde bulunuyordu ve olayları birebir gözleme imkanı buldu. Türk Dış Politikası, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde demokratikleşme, Çin dış politikası, Türkiye-Çin ilişkileri gibi konularda çalışmaları yapmaktadır. GPoT'un Asya ülkeleri ile ilgili projelerini koordine etmektedir.

GPoT Hakkında

Küresel Siyasal Eğilimler Merkezi (GPoT), 2008 yılında İstanbul Kültür Üniversitesi çatısı altında bağımsız bir araştırma birimi olarak kurulmuştur.

GPoT bünyesinde yapılan çalışmalar ile bölgesel ve uluslararası güncel siyasal eğilimler analiz edilmekte ve bu konularda öneriler sunulmaktadır.

**Bu çalışmada belirtilen fikirler ve sonuçlar yazarın kendi görüşleridir, GPoT ve İstanbul Kültür Üniversitesi'nin görüşlerini bağlayıcı nitelikte değildir.*